

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ, МАЙСТЕРНОСТІ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

УДК 378.13:372

© 2016

Батьо М.З.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті здійснено аналіз наукових підходів до визначення поняття "готовність вихователя до педагогічної діяльності"; з'ясовано його інтегровану сутність, що дозволило обґрунтувати та сформулювати дефініцію «готовність майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей». Охарактеризовано компоненти готовності майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей (мотиваційно-ціннісний, мовленнєвий, творчий, методичний), на основі яких визначено критерії й показники.

Ключові слова: готовність до педагогічної діяльності, готовність до організації художньо-мовленнєвої діяльності, майбутні вихователі, художньо-мовленнєва діяльність дошкільників.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Загальновідомо, що мовленнєва діяльність дитини є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства, оскільки завдяки їй дошкільник пізнає природне, предметне та соціальне оточення; формує і розкриває свій внутрішній світ; засвоює й створює культурні цінності. Важливим компонентом загального навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах є художньо-мовленнєва діяльність, що сприяє ефективній реалізації завдань різнобічного й гармонійного розвитку дітей, забезпечує формування їхньої життєвої компетентності, вдосконалення мовленнєвого розвитку.

Аналіз сучасного стану організації художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників переконує нас у тому, що на всіх рівнях освіти означеній проблемі приділяється недостатньо уваги. Так, у дошкільному віці переважна більшість педагогів ставить собі за мету накопичення знань дітей, правильне вживання ними лексики, прищеплення вихованцям фонетичних, граматичних норм слововживання тощо. А формуванню мовленнєвої компетентності власне засобами художнього слова, на жаль, приділяється неналежна увага. Це й зумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема підготовки майбутніх вихователів до різних аспектів педагогічної діяльності в ДНЗ є предметом дослідження багатьох сучасних науковців. Зокрема, їх цікавлять такі напрями підготовки спеціалістів дошкільної освіти: формування організаторських умінь педагога, його творчого ставлення до своєї роботи (Н. Голота, Е. Панько, Л. Поздняк, К. Прахова, Л. Семушина); вироблення комунікативних навичок та вдосконалення емоційного потенціалу майбутнього вихователя (Е. Анищук, Н. Хасанов); вплив педагогічної практики на становлення професійних якостей особистості студентів (В. Захарова, З. Істоміна, Є. Прохорова); форми, методи й засоби естетичного виховання дошкільників (А. Антонова, Т. Зотеєва, А. Патрушева, О. Поліщук, В. Ядешко); засвоєння старшими дошкільниками народознавчої лексики (Н. Ємельянова); до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя (В. Нестеренко); здійснення фізичного виховання дітей на засадах народних традицій (Н. Левінець), прищеплення навичок екологічно мотивованої поведінки старшим дошкільникам (І. Трубник), моральне виховання останніх (А. Залізняк), у т.ч. вироблення у них відповідальності (Р. Кондратенко).

Окремі роботи були присвячені дослідженню деяких аспектів художньо-мовленнєвої підготовки студентів до роботи з вихованцями ДНЗ, а саме: навчання української мови в умовах дошкільного закладу (Т. Котик); розвиток мовленнєвих умінь та навичок дітей дошкільного віку (Г. Артемьєва, В. Макарова, В. Ядешко); спонукання дошкільників до словесної творчості (Т. Ілларіонова); керівництво образотворчою діяльністю дошкільнят (У. Ібрагімов). Водночас спеціальних досліджень, присвячених підготовці майбутніх фахівців до формування художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку, нами не виявлено.

Формулювання цілей статті... Мета нашої статті полягає у здійсненні аналізу наукових підходів до визначення поняття готовності вихователя до різних аспектів педагогічної діяльності та обґрунтуванні на їх основі авторської дефініції "готовність майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей".

Виклад основного матеріалу дослідження... Висвітливо підходи науковців до визначення феномену готовності вихователя до різних аспектів педагогічної діяльності як результату його професійної підготовки.

Так, поняття професійної готовності було обґрунтовано як педагогічна категорія у 70-ті роки ХХ століття. У загальнотеоретичному плані ця проблема досліджувалася К. Дурай-Новаковою, М. Дьяченко, Л. Кандибович,

Н. Кузьміною, Ю. Кулюткіним, В. Сластьоніним, О. Щербаковим та ін. Термін “готовність до професійної діяльності” дослідники розуміють багатоаспектно: і як мету підготовки фахівця (Г. Воеводська, К. Дурай-Новакова, Х. Лийметс); і як результат навчання у професійній школі, узагальнений у системі показників фахової підготовки (професіограмі) (В. Сластьонін, Л. Спірін); і як інтегративну якість особистості педагога або комплекс його професійно-значущих умінь та навичок (А. Канапацький, К. Мукашева, Т. Поздєєва, Т. Селєзньова, Т. Таранов); і як складну цілісну систему особистісних та професійних ознак чи рис (довготривала готовність), що визначають активно-діяльнісний стан педагога (ситуативна готовність) (С. Ніколаєнко).

У відповідних словниках феномен готовності трактується як “стан готового” [7, с. 346], “психічна налаштованість на щось, бажання зробити щось” [3, с. 223]; як “виготовлений, доведений до повної завершеності, досконалості” [8, с. 475]. Виходячи з цих тлумачень, виокремлюють кілька її різновидів: ситуативна (стан), психологічна, як результат відповідної підготовки. А звідси – і різні аспекти, чи напрями, дослідження готовності.

Деякі науковці розрізняють терміни “готовність” та “підготовленість” за змістовим наповненням. Так, функціонування цього феномену на практичному рівні називають *готовністю* та пов’язують його із подальшою професійною діяльністю (Г. Гагаєва, Є. Ільїн, Н. Левітов, Б. Ломов, Л. Нерсєсян, К. Платонов, В. Пушкін та ін.); розглядають як передумову цілеспрямованої діяльності, запоруку її ефективної реалізації (К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандибович); розуміють як оцінку певного функційного стану, близького до поняття “установка” (І. Бжалава, А. Прангішвілі, Д. Узнадзе та ін.), “передстартового стану” (В. Алаторцев, А. Ганюшкін, А. Пуні), “мобілізації сил” (Д. Белухін, Ф. Генев), “стану пильності” (Л. Нерсєсян, В. Пушкін).

З’ясування цієї категорії на більш високому, особистісному рівні дослідники пов’язують із терміном “*підготовленість*” як сукупністю особистісних якостей фахівця у складі мотиваційного, інтелектуального, емоційного компонентів, що забезпечують виконання ним функцій, адекватних вимогам змісту та умов професійної діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Крутецький, М. Мамозян, В. Соколов та ін.).

Водночас у низці наукових досліджень простежуємо іншу тенденцію: характеризуючи особистісний аспект готовності не вживати терміна “підготовленість”, а послуговуватися лексемою “готовність”. Наприклад, зміст поняття “готовність” розглядається як єдність поведінкового, когнітивного й емоційного компонентів (Д. Катц, Д. Креч, М. Кровгільд); як сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних, вольових якостей особистості (З. Козлов, Ю. Кулюткін); як єдність спонукального (мотиваційного) і виконавчого (процесуального) компонентів (В. Селіванов); як новоутворення (Л. Виготський, Д. Ельконін); як психічний стан особистості (А. Капська, О. Мороз, В. Сластьонін).

Однак сучасні дослідники, котрі по-різному тлумачать поняття “готовність”, суголосні в тому, що готовність є інтегральною якістю, поєднуючи три площини: теоретичну, психологічну (особистісну) та ситуативну (стан особистості).

Ми погоджуємося з інтегративним підходом до розуміння професійної готовності. З огляду на це розглянемо визначення професійної готовності до різних аспектів діяльності більш докладно з метою їх подальшого аналізу та увиразнення власної дефініції.

Охарактеризуємо різні трактування досліджуваного поняття у межах інтегрованого підходу. Загальне поняття професійної педагогічної готовності визначається дослідниками як спосіб педагогічного впливу (Н. Кузьміна), здатність до професійної діяльності (В. Сластьонін), складне структурне утворення особистості (К. Дурай-Новакова). Аналіз змістового наповнення цих дефініцій свідчить про їх професійно-практичне спрямування (Н. Кузьміна), особистісно-психологічне наповнення (у трактуванні К. Дурай-Новакової), синтез трьох компонентів (психологічного, науково-теоретичного та практичного) (у визначенні В. Сластьоніна). Зазначимо, що наше розуміння професійної педагогічної готовності також ґрунтується на визнанні перелічених трьох напрямів її трактування, тобто ми погоджуємось із підходом В. Сластьоніна до цього питання.

Підсумовуючи різні підходи до визначення поняття готовності майбутнього вихователя до різних аспектів професійної діяльності, увиразнимо серед них такі: 1) як інтегративне новоутворення у структурі особистості (А. Залізник, Р. Кондратенко, О. Ліннік, І. Трубник); 2) як інтегративна якість особистості (Г. Борин, О. Хращевська); 3) як складна система, чи комплекс (О. Макарова), тобто багатогранне поняття (К. Віттенберг). Нам більше імпує розуміння професійної педагогічної готовності як “новоутворення” або “інтегрованої якості особистості”, інакше кажучи, як “інтегрованого новоутворення особистості”, оскільки готовність набувається у процесі професійної підготовки та зумовлює певні зміни у структурі особистості. Щодо змістового наповнення, то наведені дефініції найчастіше відбивають суть досліджуваного поняття у вимірах теоретичному, психологічному, ситуаційному, що його утворюють (Г. Борин, К. Віттенберг, А. Залізник, О. Хращевська, І. Трубник, Р. Кондратенко). Такий підхід ми вважаємо найбільш доцільним, і власне на ньому ґрунтується наше авторське визначення, яке має враховувати також специфіку та структуру художньо-мовленнєвої діяльності.

Зі свого боку А. Богуш виокремлює такі завдання педагога щодо формування художньо-мовленнєвої компетенції дошкільників: вихователь має ознайомити дітей з фольклорними творами, творами письменників-класиків, творами сучасних українських письменників, творами зарубіжних авторів; навчити дітей слухати і

розуміти зміст художніх творів; виховувати інтерес до слухання художніх творів; вчити відповідати на запитання за змістом прослуханих творів; прищеплювати вміння відтворювати зміст знайомих творів у активній художньо-мовленнєвій діяльності; розвивати поетичний слух, бажання вивчати вірші напам'ять; виховувати виразність художнього читання у процесі відтворення змісту художніх творів; виховувати оцінні судження, адекватні естетичні та моральні оцінки поведінки героїв; формувати самостійність у художньо-мовленнєвій і театральній діяльності; виховувати вибіркове ставлення до книги, охайність у роботі з книгою; вчити визначати жанр художнього твору, запам'ятовувати його автора; виховувати шанобливе ставлення до книги, бажання лагодити книжки; залучати до чергування в куточку книги, до роботи в дитячій бібліотеці [2].

Сучасні науковці Н. Гавриш і Т. Котик пропонують власне бачення професійної компетентності студентів, що включає вміння здійснювати керівництво художньо-мовленнєвою діяльністю дітей у різних формах її організації; аналізувати й оцінювати навчально-виховний процес у ДНЗ; виразно читати й розповідати художні твори. Вони акцентують, що майбутні педагоги мають добре володіти педагогічними технологіями розвитку художнього мовлення, художньо-естетичного сприймання творів мистецтва; засобами інтонаційної та стилістичної виразності мовлення, високим рівнем власної мовленнєвої культури; а також методами оцінки рівня художньо-мовленнєвої компетентності дітей [3, с. 4 - 5].

Однією з вагомих складових художньо-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя ДНЗ є знання вікових та індивідуальних психолого-педагогічних особливостей розвитку дітей дошкільного віку. Ураховуючи їх, вихователь планує подальшу роботу: організовує ігрову діяльність, самостійну, навчальну, конструктивну, образотворчу. Урахування вікових закономірностей розвитку пізнавальних здібностей дітей різного віку необхідне йому для творчого використання адекватних віковій й ситуації форм, методів і прийомів роботи. Вихователю слід чітко знати концептуальні основи організації освітньо-виховного процесу в дошкільному закладі, основні напрями розвитку закладу. Важливе значення мають також психотерапевтичні та психокорекційні вміння педагога щодо підтримки дитини у подоланні труднощів особистісного становлення, запобігання міжособистісним конфліктам, послаблення й нейтралізації психотравмуючих ситуацій.

Отже, *готовність майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у ВНЗ* визначено нами як інтегроване новоутворення професійно-особистісної сфери майбутнього фахівця, що забезпечується шляхом творчої спрямованості його особистості, накопичення досвіду художньо-мовленнєвої діяльності, лінгводидактичної обізнаності, ціннісного ставлення до дитячої творчості та мовлення й зумовлює успішність її організації в роботі з дітьми старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ.

У наданому визначенні відбито компонентну структуру готовності до організації художньо-мовленнєвої діяльності, що ґрунтується на інтегрованому підході до її специфіки.

Наголосимо, що дослідники готовності майбутніх педагогів до різних аспектів мовленнєвої діяльності дітей виокремлюють такі її компоненти: мотиваційний, змістовий, діяльнісний (Т. Ілларіонова [5]); когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий (А. Аніщук [1]), мотиваційний, когнітивний, мовленнєвий, методичний (Т. Маркотенко [6]).

Зі свого боку, ми з усього їх розмаїття особливо увиразнюємо: мотиваційно-ціннісний, мовленнєвий, творчий та методичний компоненти. Під час визначення критеріїв готовності вихователя ДНЗ до художньо-мовленнєвої діяльності з дітьми ми керувалися певними вимогами до них, а саме: критерії мають відображати основні закономірності формування особистості; сприяти налагодженню зв'язків між усіма компонентами досліджуваної системи; узгоджуватися з кількісними показниками; а також відбивати динаміку вимірюваної межової якості в часі і культурно-історичному просторі.

На основі виокремлених компонентів готовності майбутніх вихователів до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у ВНЗ нами визначено такі критерії оцінки цієї якості: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, мовленнєво-творчий та методичний. Охарактеризуємо стисло показники, їх виходячи з вимог до компетентності майбутнього вихователя у сфері організації та керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю дітей.

Основою мотиваційно-ціннісного критерію аналізованої готовності є ставлення до художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників як педагогічної цінності, намагання постійно вдосконалюватися в ній. Показники цього критерію: потреба постійного саморозвитку у сфері власного мовлення, усвідомлене сприйняття й висока оцінка художньо-мовленнєвої діяльності дітей; а також емоційно естетичне ставлення до доквілля і творів мистецтва.

Когнітивний критерій підготовки передбачає формування творчої індивідуальності майбутнього педагога: від накопичення й переосмислення теоретичних знань до розробки елементів авторської методики організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. Показниками цього критерію постають знання літературних та інших художніх творів для дітей; розуміння їх змісту; урахування особливостей художньо-естетичного сприймання мистецьких творів дітьми різного віку; володіння сучасними педагогічними технологіями організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей і керівництво нею.

Показники мовленнєво-творчого критерію – здатність до створення оригінальних художніх текстів; художня виразність власного мовлення; здатність до художнього осмислення витворів мистецтва та вербалізації за допомогою художнього слова.

Опираючись на логіку управління педагогічними процесами, у межах методичного критерію ми виокремлюємо такі показники: уміння творчо інтерпретувати і спрямовувати дитяче художнє мовлення; здатність до керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю дітей у різних формах її організації; уміння проводити різні види занять з організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей.

Висновки... Отже, узагальнивши різні підходи до трактування сучасними науковцями поняття “готовність до педагогічної діяльності”, ми запропонували власну дефініцію “готовність майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей”, складовими компонентами якої є мотиваційно-ціннісний, мовленнєвий, творчий та методичний. На основі вказаних складових нами обґрунтовано показники та критерії готовності майбутніх вихователів до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей, які, однак, не вичерпують усієї багатогранності її якісних характеристик, але в контексті нашого дослідження видаються нам найбільш вагомими. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні технології підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до організації художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників.

Використана література:

1. Аніщук А.М. Педагогічні умови оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / А. М. Аніщук. – К., 2008. – 20 с.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А. М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 744 с.
3. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
4. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.
5. Вашак О.О. Підготовка майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – К., 2010. – 20 с.
6. Віттенберг К.Ю. Підготовка майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій до навчання дітей іноземних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Вінниця, 2010. – 20 с.
7. Илларионова Т.В. Формирование готовности студентов к развитию словесного творчества детей дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Илларионова Татьяна Васильевна. – Оренбург, 175 с.
8. Маркотенко Т.С. Увираження мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів соціально-обрядовими фразеологізмами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тамара Савеліївна Маркотенко. Луганськ, 2010 – 255 с.
9. Словарь современного русского литературного языка: В 17 т. / Под ред В.И. Чернышева. М.-Л. : Изд-во АП СССР. – Т.3. – Г-Е. – М.-Л., 1954. – 1340 с.
10. Энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1986. – 1600 с.

Батьо М.З.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО ВОСПИТАТЕЛЯ К ОРГАНИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННО-РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье осуществлен анализ научных подходов к определению понятия “готовность воспитателя к педагогической деятельности”; определена его интегрированная сущность, которая выступила теоретическим базисом для формулирования дефиниции “готовность будущего воспитателя к организации художественно-речевой деятельности детей”. Охарактеризованы компоненты готовности будущего воспитателя к организации художественно речевой деятельности детей (мотивационно-ценностный, речевой, творческий, методический), что позволило обосновать критерии и показатели.

Ключевые слова: *готовность к педагогической деятельности, готовность к организации художественно-речевой деятельности детей, будущие воспитатели, художественно-речевая деятельность дошкольников.*

Batyо M.

DESCRIPTION OF KEY INDICATORS OF FUTURE NURSERY TEACHERS READINESS FOR CONDUCTING ARTISTIC AND SPEECH ACTIVITIES AMONG PRE-SCHOOLERS

The article analyzes the scientific approaches to the definition of “readiness nursery teacher to educational activities”; this concept shows a lot of ways and on this basis suggested author’s definition of the concept “readiness future nursery teacher to art and speech activity of preschoolers”. Detected components of readiness future nursery teacher to art and speech activity of preschoolers (motivational value, speech, creative, methodological) and justified their criteria and indicators.

Keywords: *readiness to educational activities, readiness to organization art and speech activity, the future nursery teachers, art and speech activity of preschoolers.*

Подано до редакції 10.11.2016.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. С.М.Івах